

ALAN WEISMAN

LUMEA FĂRĂ NOI

Traducere din engleză
și note de Mihaela Sofonea

EDITURA
ART

Preludiu: Un koan cu maimuțe.....9

PARTEA I 17

Capitolul 1: Mireasma stăruitoare a Edenului 19

Capitolul 2: Deconstruirea casei 26

Capitolul 3: Orașul fără noi 33

Capitolul 4: Lumea exact înainte de apariția noastră 57

1. Interludiu interglaciar 57

2. Un Eden de gheață 61

Capitolul 5: Menajeria pierdută 76

Capitolul 6: Paradoxul african.....95

1. Sursele 95

2. Africa după noi 105

3. Epitaf înșelător 117

PARTEA A II-A 125

Capitolul 7: Ceea ce se destramă 127

Capitolul 8: Ceea ce dăinuiește 141

1. Se zguduie cerul și pământul 141

2. Terra firma 145

Capitolul 9: Polimerii sunt pentru totdeauna 153

Capitolul 10: Pata de petrol.....175

Capitolul 11: Lumea fără ferme 197

1. Pădurile 197

2. Ferma 204

3. Chimia..... 213

4. Genele..... 219

5. Dincolo de fermă..... 221

PARTEA A III-A 231

Capitolul 12: Soarta minunilor antice
și moderne ale lumii..... 233

Capitolul 13: Lumea fără războaie 248

Capitolul 14: Aripă fără noi 258

1. Hrana 258

2. Energia 260

3. Prădătorul răsfățat 266

Capitolul 15: Moștenirea arzătoare..... 272

1. Mizele 272

2. Protecția solară..... 274

3. Tactic și practic..... 278

4. Prea ieftin pentru a fi măsurat 283

5. Viața arzătoare 288

Capitolul 16: Urmele noastre geologice 295

1. Scobituri 295

2. Înălțimi 298

3. Interludiu arheologic 300

4. Metamorfoza 309

PARTEA a IV-a..... 315

Capitolul 17: Încotro ne îndreptăm de aici?..... 317

Capitolul 18: Arta de dincolo de noi..... 331

Capitolul 19: Leagănul mării 344

Încheiere: Pământul nostru, sufletele noastre 361

Mulțumiri 369

Bibliografie selectivă 383

Mireasma stăruitoare a Edenului

Poate că nu ați auzit niciodată de Białowieża Puszcza. Dar, dacă ați crescut într-o regiune cu climă temperată, cum e cazul uriașelor teritorii din America de Nord, Japonia, Coreea, Rusia, sau al unor zone din fostele republici sovietice, ori al unor părți din China, Turcia și Europa de Est și de Vest – inclusiv al Arhipelagului Britanic –, ceva din voi știe despre ce e vorba. În schimb, dacă v-ați născut în zonă de tundră sau de deșert, prin părțile subtropicale sau tropicale, în regiunile de pampas sau de savană, pe Pământ încă mai există locuri îndeajuns de asemănătoare cu această *puszcza*, încât să vă trezească totuși amintiri.

Puszcza, un vechi cuvânt polonez, înseamnă „pădure primordială”. De o parte și de alta a graniței dintre Polonia și Belarus, pe o suprafață de peste 200 000 de hectare, Białowieża cuprinde ce-a mai rămas din bătrânele păduri sălbatice din zona de șes europeană. Gândiți-vă la pădurile umbroase și întunecate la care visați cu ochii deschiși când vi se citea în copilărie din poveștile Fraților Grimm. În Białowieża Puszcza, frasinii și teii ating aproape 45 de metri înălțime, iar coroanele lor imense umbresc un strat umed și încălzit de vegetație alcătuit din carpeni, ferigi, arini și ciuperci cât farfuriile de mari. Stejarii, acoperiți de jumătate de mileniu într-un strat de mușchi, sunt de-a dreptul uriași; marile ciocănituri peștrițe pot ascunde conuri de molid în crăpăturile din scoarța acestora, adânci de aproape 8 centimetri. Atmosfera umedă și răcoroasă este învăluită în liniște, întreruptă când și când de

Resp. tipătul unui alunar, de chemarea joasă a cucuvelei pitice sau de urletul lupilor; apoi totul amuțește din nou.

Mireasma emanată de milenarele straturi vegetale din inima pădurii amintește chiar de începuturile fecundității. În Białowieża, viața, în numeroasele ei forme, își datorează existența naturii moarte. Aproape un sfert din masa organică de deasupra solului se află în diverse stadii de descompunere – peste 50 de metri cubi de trunchiuri și crengi căzute pe fiecare hectar, care hrănesc mii de specii de ciuperci, licheni, cărăbuși-de-scoarță, larve și microbi ce lipsesc de pe terenurile îngrijite și supravegheate care în alte părți poartă numele de „păduri“.

Împreună, aceste specii alcătuiesc resursele cu care se hrănesc nevăstuicile, jderii-de-copac, ratonii, bursucii, vidrele, vulpile, râșii, lupii, căprioarele, elanii și vulturii. Aici se găsesc mai multe forme de viață decât oriunde altundeva pe continent, dar împrejur nu există munți sau văi protectoare care să ofere adăposturi sigure speciilor endemice. Białowieża Puszcza este pur și simplu o rămășiță a codrilor care se întindeau cândva la est până în Siberia și la vest până în Irlanda.

Deloc surprinzător, existența acestei moșteniri biologice străvechi neatinsă în Europa se datorează unui mare privilegiu. În secolul al XIV-lea un duce lituanian, numit Władysław Jagiełło, după ce a reușit să încheie o alianță cu Regatul Poloniei, a declarat pădurea rezervație regală de vânatoare; așa a rămas timp de câteva secole. În cele din urmă, când uniunea statală polono-lituaniană a fost divizată în beneficiul Rusiei, Białowieża a devenit domeniul privat al țarilor. Deși în timpul Primului Război Mondial, sub ocupație germană, s-au tăiat copaci și s-a vânat, o bucată din pădurea virgină a rămas neatinsă, iar în 1921 a devenit parc național polonez. Jafurile de cherestea au fost reluate de ruși pentru o scurtă perioadă, dar, după invazia naziștilor, Hermann Göring, care era un fanatic apărător al naturii, a interzis accesul în întreaga rezervație, cu excepția cazurilor în care își dădea acordul.

După cel de-al Doilea Război Mondial, se spune că într-o seară, la Varșovia, Iosif Vissarionovici Stalin, beat fiind, și-a dat acordul ca Polonia să păstreze două cincimi din pădure. Nu s-a schimbat mare lucru sub conducerea comunistă, în afară de construirea unor *dacha** de vânatoare pentru elite. Într-una dintre ele, numită Viskuli, s-a semnat în 1991 un acord prin care Uniunea Sovietică era împărțită în state libere. Cu toate acestea, se pare că în timpul democrației poloneze și al independenței bielorusse acest sanctuar străvechi este mai amenințat decât de-a lungul a șapte secole de monarhie și dictatură. Ministerele mediului din ambele țări trâmbează că vor întări măsurile de protecție, în vederea păstrării sănătății pădurii Białowieża. Însă protecția se dovedește a fi un eufemism pentru tăierea – și vânzarea – arborilor maturi de esență tare, care altfel, într-o bună zi, ar fi putut oferi pădurii o mulțime de substanțe nutritive.

...

Este uluitor când te gândești că toată Europa arăta cândva ca pădurea Białowieża Puszcza. Pătrunzând în ea, îți dai seama că cei mai mulți dintre noi am crescut cunoscând doar o palidă copie a ceea ce era natura. Probabil că pentru cel care a crescut în apropierea pădurilor tinere, prezente pretutindeni în emisfera nordică, vederea copacilor venerabili, cu trunchiuri al căror diametru depășește 2 metri, sau o plimbare printre șirurile celor mai înalți copaci din această zonă este la fel de exotică precum un drum în Amazonia sau Antarctica. În schimb, este uluitor cât de bine te simți. Și, în adâncul ființei, cât de împlinit.

Andrzej Bobiec a recunoscut instantaneu sentimentul. Ca student la silvicultură, în Cracovia, era pregătit să administreze pădurile în vederea unei productivități maxime, ceea ce includea îndepărtarea rămășițelor organice „în exces“, ca nu

* Casă de vacanță, cabană.

cumva acestea să adăpostescă dăunători, cum ar fi insectele din scoarța arborilor. Apoi, în timpul unei vizite, a descoperit aici, cu uimire, o biodiversitate de zece ori mai complexă decât în oricare altă pădure pe care o văzuse vreodată.

Era singurul loc în care mai existau toate cele nouă specii europene de ciocănitoare, deoarece, după cum și-a dat seama, unele dintre ele își fac cuib doar în copacii scorburoși și muribunzi. „Ciocănitorile nu pot supraviețui în pădurile administrate“, susținea el în fața profesorilor săi de la silvicultură. „Białowieża se administrează singură de milenii întregi.“

Tânărul pădurar polonez, un bărbat răgușit și bărbos, a devenit un ecologist preocupat de păduri. A fost angajat al Administrației Parcurilor Naționale Poloneze. În cele din urmă, a fost concediat pentru că a protestat împotriva planurilor conducerii de a tăia tot mai adânc în pădurea virgină. În diverse publicații internaționale, a criticat politicile oficiale care afirmă că „pădurile vor muri fără grija și ajutorul nostru“ sau care justificau tăierea lemnului din împrejurimile Białowieży pentru „a restabili caracterul primordial“. O astfel de gândire întortocheată, acuza el, era foarte răspândită printre europenii care nu aveau amintiri despre zonele sălbatice împădurite.

Pentru a-și păstra el însuși intactă această amintire, ani întregi și-a încălțat bocancii și a cutreierat zilnic prin pădurea Białowieża, pe care o îndrăgea nespus. Cu toate acestea, deși apăra cu îndârjire acele părți de pădure încă netulburate de om, Andrzej Bobiec nu se poate abține să se lase sedus de propria lui natură umană.

Singur în pădure, Bobiec intră în comuniune cu semenii săi *Homo sapiens* care au trăit aici de-a lungul epocilor. O sălbăticie atât de neîntinată reprezintă o *tabula rasa* pe care se înscrie trecerea umană: a învățat s-o citească. Straturile de cărbune din sol îi indică locurile în care, cândva, vânătorii foloseau focul ca să curețe părți de pădure, în căutarea prăzii. Pălcurile de mesteceni și de plop tremurători povestesc despre o vreme când, poate din cauza războiului,

atenția strămoșilor lui Jagiełło a fost distrasă de la vânătoare îndeajuns de mult timp încât aceste specii care iubesc soarele să recolonizeze luminișurile unde era așteptat vânatul. La umbra lor cresc lăstari ai arborilor cu lemn de esență tare care au existat acolo înainte. Treptat, ei vor împresura mestecenii și plopilor, până când locul va arăta ca la început.

Ori de câte ori dă peste un arbust atipic pentru această regiune, precum păducelul, sau peste vreun măr bătrân, Bobiec știe că se află în prezența fantomei unei străvechi case din bârne, devorată cu multă vreme în urmă de aceiași microbi care pot preschimba iar în pământ arborii gigantici de aici. Orice stejar masiv, solitar, pe care îl găsește crescând pe o mică movilă acoperită cu trifoi marchează un crematoriu. Rădăcinile sale s-au hrănit cu cenușa străbunilor slavi ai belarușilor de astăzi, care au venit din est cu 900 de ani în urmă. La marginea nord-vestică a pădurii, și-au îngropat morții evrei din cinci așezări din împrejurimi. Pietrele lor funerare din gresie și granit, datând de la jumătatea secolului al XIX-lea, acoperite de mușchi și doborâte de rădăcini, s-au tocit într-atât, încât au ajuns să semene cu pietricelele depuse pe morminte, în semn de omagiu, de rudele îndoliate, care s-au stins și ele cu multă vreme în urmă.

...

Andrzej Bobiec trece printr-o poiană verde-albăstruie înconjurată de pini, la doar un kilometru și jumătate de granița belarusă. După-amiază târzie de octombrie este atât de tăcută, că Bobiec poate auzi cum cad fulgii de zăpadă. Deodată, lăstărișul trosnește și vreo zece zimbri – *Bison bonasus* – năvălesc din locul în care pășteau lăstari. Înaintează scoțând abur pe nări. Imenșii lor ochi negri aruncă o privire pentru ca apoi zimbrii să facă ceea ce predecesorii lor descoperiseră că trebuie să facă atunci când dădeau peste unul dintre acești bipezi înșelător de fragili: să o ia la goană.

Respect Au mai rămas doar 600 de zimbri în sălbăticie, aproape toți aici – sau numai jumătate, în funcție de sensul cuvântului „aici“. Acest paradis este împărțit în două de o cortină de fier ridicată de sovietici în 1980, de-a lungul graniței, pentru a-i opri pe cei care fugeau în Polonia să se alăture mișcării anti-sistem numită Solidaritatea. Deși lupii sapă pe sub această cortină și se bănuiește că cerbii și căprioarele o sar, turma celor mai mari mamifere din Europa rămâne scindată, iar unii zoologi se tem că bazinul genetic divizat a fost în mod periculos sărăcit. După Primul Război Mondial, aici au fost aduși zimbri de la grădini zoologice, pentru a salva o specie aproape exterminată de soldații flămânzi. Acum, consecințele Războiului Rece o amenință din nou.

Deși a trecut multă vreme de la prăbușirea comunismului, Belarusul nu și-a dăruit încă statuile care îl înfățișează pe Lenin. Autoritățile nu par să aibă intenția de a desființa gardul, mai ales că acum granița poloneză se suprapune peste cea a Uniunii Europene. Deși doar 14 kilometri separă sediile centrale ale parcului din cele două țări, pentru a vedea Belovezhskaya Pushcha, așa cum este numit în belarusă, vizitatorii trebuie să meargă cu mașina 160 de kilometri spre sud, să ia un tren peste graniță, până în orașul Brest, să treacă printr-un interogatoriu stupid și apoi să închirieze un automobil pentru a conduce din nou spre nord. Heorhi Kazulka, omologul belarus al lui Andrzej Bobiec, activist la rândul lui, este un biolog palid și bolnăvicios care se ocupă de nevertebrate, fost director-adjunct al administrației pădurilor de pe teritoriul belarus. Și el a fost concediat de serviciul național al administrației parcului, pentru că a pus sub semnul întrebării una dintre cele mai recente achiziții – un gater – și nu poate risca să fie văzut cu persoane din Occident. În clădirea de pe vremea lui Brejnev, în care locuiește la marginea pădurii, le oferă vizitatorilor ceai, cu un aer jenat, și le vorbește despre visul său de a crea un parc internațional, unde zimbrii și cerbii să rătăcească și să se înmulțească nestânjeniți.

Arborii imenși din Pushcha sunt aceiași ca în Polonia; aceleași flori de piciorul-cocoșului, aceiași licheni și aceleași frunze enorme de stejar roșu; aceiași codalbi care se rotesc în înălțimi, nepăsători față de bariera de sârmă ghimpată de dedesubt. De fapt, pădurea se dezvoltă de ambele părți pentru că țăranii părăsesc satele, din ce în ce mai mici, și pleacă spre orașe. În această climă umedă, mestecenii și plopii invadează rapid ogoarele de cartofi care au rămas înțelenite; în doar două decenii, terenul agricol este înghițit de pădure. Sub coroanele copacilor tineri, stejarul, arțarul, teiul, ulmul și molidul se regenerează. În 500 de ani fără prezența omului, aici ar putea crește iar o pădure adevărată.

Gândul că Europa rurală ar putea redeveni pădurea care a fost la începuturi este încurajator. Dar dacă ultimii oameni nu-și vor aminti să înlăture mai întâi cortina de fier din Belarus, zimbrii ar putea pieri odată cu ei.

Deconstruirea casei

„Dacă vrei să distrugi un hambar, mi-a spus cândva un fermier, fă în acoperiș o gaură pătrată, cu latura de 45 de centimetri. Apoi așteaptă.“

arh. Chris Riddle, Amherst, Massachusetts

În ziua în care oamenii vor dispărea, natura va prelua controlul, apucându-se imediat să curețe casa – sau casele, mai exact. Să le curețe de pe fața pământului. Nu va mai rămâne niciuna.

Dacă aveți o casă, știți că nu e decât o chestiune de timp până când păți același lucru. Dar nu vreți s-o recunoașteți, chiar dacă eroziunea atacă nemilos, începând cu economiile voastre. Când vi s-a spus cât costă casa, nimeni nu a pomenit că veți plăti și pentru a împiedica natura să o confiște, cu mult înaintea băncii.

Chiar dacă locuiți într-un cartier postmodern, din care natura a fost alungată, iar utilajele grele au forțat peisajul să li se supună, înlocuind flora sălbatică originară cu un gazon ușor de îngrijit și cu lăstari uniformi, iar terenurile mlăștinoase au fost pavate din dorința îndreptățită de a controla populația de țânțari – chiar și așa, știți că natura nu s-a dat bătută. Indiferent cât de ermetic v-ați sigila căminul în care puteți regla temperatura, pentru a-l feri de vremea de afară, sporii invizibili pătrund oricum, explodând în pete de igrasie neașteptate: este groaznic când e vizibilă, dar e și mai rău dacă rămâne neobservată, ascunsă în spatele unui perete zugrăvit,

devorând sendvișuri de carton din rigips, distrugând bolțurile și scândurile din podea. La fel de neplăcut e și dacă locuința a fost colonizată de termite, furnici-tâmplar, gândaci, viespi, ba chiar și de mici mamifere.

Dar mai presus de toate sunteți asaltați de ceea ce în alte contexte este definit drept esența vieții: apa. Ea ține morțiș să pătrundă înăuntru.

După ce nu vom mai fi, răzbunarea naturii împotriva aroganței noastre superiorități mecanizate va veni pe calea apei. Va începe cu construcțiile pe structură de lemn, cea mai răspândită tehnică folosită în ansamblurile rezidențiale din țările dezvoltate. Pornește de la acoperiș, făcut probabil din șindrilă bituminoasă sau țigla de ardezie, garantate să reziste două sau trei decenii, dar această garanție nu e valabilă și pentru zona din preajma hornului, unde apare prima crăpătură. Izolația se desprinde, sub acțiunea perseverentă și neobosită a ploii, iar apa pătrunde sub țigle. Curge peste bucățile de 10 pe 20 de centimetri făcute fie din placaj, fie, dacă e o construcție mai nouă, din pal alcătuit din bucățele de cherestea de 7 – 10 centimetri, lipite cu rășină.

Mai nou nu înseamnă neapărat mai bine. Wernher Von Braun, omul de știință german care a dezvoltat programul spațial al Statelor Unite ale Americii, obișnuia să spună o poveste despre colonelul John Glenn, primul nord-american care a orbitat în jurul Pământului. „Cu câteva secunde înainte de lansare, când Glenn era prins în centuri de siguranță în racheta pe care o construiserăm pentru el, după ce făcuserăm toate eforturile pentru a se ajunge la acel moment, știi ce și-a spus în sinea lui? «O, Dumnezeuule! Stau pe o grămadă de materiale de doi bani!»“

În noua voastră casă, stați dedesubtul unei astfel de grămezi. Pe de o parte, este bine: construind lucruri ieftine, folosim mai puțin din resursele lumii. Pe de altă parte, copacii masivi din care s-au făcut stâlpii rezistenți și bârnele de lemn care încă susțin pereții medievali în Europa, Japonia și America

sunt acum mult prea prețioși și rari și nu ne rămâne decât să ne descurcăm lipind laolaltă scânduri și resturi.

Rășina din acoperișul ieftin din pal, un lipici rezistent la apă, alcătuit din formaldehidă și polimer fenol, a fost aplicată și de-a lungul marginilor expuse ale plăcii, dar tot cedează, pentru că umezeala pătrunde pe lângă cuie. În curând, acestea vor rugini și vor începe să se miște, ceea ce duce nu doar la infiltrații în interior, ci și la distrugerea structurii. Pe lângă faptul că izolează acoperișul, plăcile din pal consolidează bârnele. Scopul acestora – structuri de fixare prefabricate prinse cu ajutorul unor plăcuțe metalice de legătură – este să împiedice acoperișul s-o ia la vale. Dar, odată cu izolația, cedează și rezistența structurii.

Pe măsură ce forța de gravitație sporește presiunea care apasă asupra bârnelor, clemele de 2,5 – 10 centimetri cu care sunt prinse plăcuțele de legătură deja ruginite se desprind de lemnul ud, pe care se poate observa deja un strat verzui și pufos de mucegai. Sub acesta, filamente numite hife secretă enzime care descompun celuloza și lignina în hrană pentru ciuperci. Același lucru se întâmplă și cu dușumelele dinăuntru. După ce se oprește căldura, țevile crapă, dacă locuiți în zone unde temperatura scade sub 0°C, iar ploaia pătrunde prin locurile în care geamurile s-au spart în urma izbiturilor provocate de păsări și a presiunii pereților care se deformează spre interior. Chiar și acolo unde sticla este încă intactă, ploaia și zăpada își croiesc drum, misterios și inexorabil, pe sub pervazuri. Lemnul continuă să putrezească, iar bârnele se surpă una peste alta. În cele din urmă, pereții se apleacă într-o parte, iar acoperișul se prăbușește. Într-un interval de zece ani, de acoperișul hambarului în care s-a făcut o gaură pătrată, cu latura de 45 de centimetri, se alege praful. Casa voastră va rezista poate 50, cel mult 100 de ani.

Cât timp se întâmplă acest dezastru, veverițe, ratoni și șopârle și-au făcut culcușuri în rigips, iar ciocăniturile pătrund și ele înăuntru. Dacă inițial au fost ținute la distanță de izolația

aparent indestructibilă din aluminiu, vinilin sau din plăci din fibră de celuloză și ciment, care nu necesită întreținere, cunoscută sub denumirea de plăci Hardie, nu trebuie să aștepte decât un secol până când aproape toate acestea se vor năru. Culoarea impregnată la fabricare aproape că a dispărut și, în vreme ce apa își urmează neabătută cursul, pătrunzând în tăieturile ferăstrăului și în găurile cuielor, bacteriile consumă materia vegetală, lăsând mineralele în urmă. Căptușeala de vinilin desprinsă, care a început să se decoloreze rapid, este casantă și se crapă, pe măsură ce compușii plastici se degradează. Aluminiul rezistă mai bine, dar sarea din apa care stagnează pe suprafața lui sapă încet mici crevase, lăsând în urmă o depunere albă, granulară.

Timp de multe decenii, chiar și după ce au fost expuse la intemperii, țevile noastre de oțel pentru încălzire și răcire au fost protejate datorită zincării. Dar apa și aerul au început să transforme acest strat protector în oxid de zinc. După ce zincul va dispărea, foaia subțire de oțel, rămasă neprotejată, se va coroda în câțiva ani. Cu mult timp înainte, rigipsul solubil în apă, din placa de gips carton, se va fi scurs înapoi în pământ. Ne mai rămâne hornul, de la care au pornit toate necazurile. După un secol, este încă în picioare, dar cărămizile au început să cadă și să se spargă, pentru că, expus la schimbări de temperatură, mortarul de var se macină încet-încet și se transformă în pulbere.

Dacă ați avut piscină, aceasta a devenit o jardinieră plină fie cu urmașii vlăstarilor ornamentali pe care i-a importat dezvoltatorul, fie cu frunze de la arborii rămași la marginea cartierului, așteptând să-și recapete teritoriul. Dacă fundația casei avea beci, și acesta s-a umplut cu sol și vegetație. Rugii de mur și vița-de-vie sălbatică se înfășoară în jurul țevilor de gaz din oțel, care vor rugini și se vor dezintegra după încă un secol. Țevile albe din plastic PVC s-au îngălbenit și s-au subțiat pe partea expusă la lumină, unde clorura se transformă în acid clorhidric, dizolvându-se odată cu polivinilul. Pentru